

ОСОБЛИВОСТІ ПРОЦЕСУ ПРОФЕСІЙНО-ТРУДОВОЇ ІНТЕГРАЦІЇ ЛЮДЕЙ З ОБМЕЖЕНИМИ МОЖЛИВОСТЯМИ В СУЧАСНОМУ УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Романовська О.В.

кандидат філософських наук, доцент кафедри політології, соціології та соціальної роботи ФСП НТУУ «КПІ»

Максимович О.В.

студентка 6-го курсу, ФСП НТУУ «КПІ»

В статті аналізуються особливості соціального положення людей з обмеженими можливостями в контексті їх зайнятості. Особливу увагу приділяється ситуації в Україні та проблемам, пов'язаним з трудовим становищем цієї категорії населення. В статті охарактеризовано державну політику України в сфері праці по відношенню до людей з обмеженими можливостями на сучасному етапі.

The article analyzes the particular qualities of the social situation of people with disabilities in the context of their work pressure. Special attention is paid to the current situation in Ukraine and problems related with employment this category of people. The article also described the public policy of Ukraine in the sphere of labor in relation to persons with disabilities at the present stage.

У статті аналізуються особливості соціального становища людей з обмеженими можливостями в контексті їхньої зайнятості. Особлива увага приділяється проблемам пов'язаним з працевлаштуванням людей з обмеженими можливостями та ситуації в країні, що склалася, відносно зайнятості цієї категорії осіб. В статті охарактеризовано державну політику України в сфері праці щодо осіб з обмеженими можливостями на сучасному етапі.

Ключові слова: люди з обмеженими можливостями, зайнятість, працевлаштування людей з обмеженими можливостями, інтеграція, державна політика у сфері зайнятості людей з обмеженими можливостями.

Постановка проблеми в загальному вигляді. На сьогодні люди з обмеженими можливостями можуть бути віднесені до найбільш соціально - незахищеної категорії населення України. Вони здебільшого виявляються виключеними з повноцінного соціального життя, доходи їх значно нижче, ніж в середньому по країні, а попит на медичні та соціальні послуги набагато вище. Вони практично не мають можливостей здобувати освіту та бути зайнятими в трудовій діяльності. Більшість з них не мають сімей і не хочуть бути задіяними у суспільному житті.

Проблема працевлаштування людей з обмеженими можливостями в Україні є важливою не лише тому що пов'язана з реалізацією конституційних прав людини, але й тому що чисельність цієї групи суспільства постійно зростає. На сьогодні в Україні проживає 2,5 мільйона людей з обмеженими можливостями. Майже кожен вісімнадцятий громадянин – людина з обмеженими можливостями, особа, яка потребує допомоги та підтримки з боку держави не тільки у фінансовому плані, а в першу чергу, допомоги у створенні умов для економічної та соціальної інтеграції у суспільне життя. Одним з принципів державної соціальної підтримки людей з обмеженими можливостями є їх працевлаштування та просування по службі [2,4].

Зайнятість це одна зі сфер створення рівних можливостей для людей з обмеженими можливостями. Тому, пропонуючи роботу, роботодавець не тільки відповідає нормативам законів щодо працевлаштування їх, забезпечуючи себе надійними працівниками, а й допомагає цим людям стати рівноправними членами суспільства [4, 9].

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Слід зазначити, що ця проблематика знайшла своє відображення у наукових дослідженнях вітчизняних вчених. Так, теоретичні основи управління в галузі соціально-економічної зайнятості людей з обмеженими можливостями відображені в працях Т. Михайлівської., С. Петренко, А.Шевцова, І.Письменної.

Значний внесок у розвиток соціальної політики в області зайнятості людей з обмеженими можливостями та потенціалу їх робочої сили на ринку праці, внесли О. Бабак, Ю. Гладкий, А. Лесько, Е. Лібанова, В. Маруніч, Н.Малиновська, Н. Плахотнюк, В.Сушкевич та ін. Незважаючи на те, що проблема, яка є предметом даної статті, досить розроблена в вітчизняній науці, вона вимагає подальшого наукового дослідження причин низької зайнятості людей з обмеженими можливостями, а також подальшого розвитку і теоретичного обґрунтування основ щодо механізмів сприяння зайнятості цієї категорії осіб.

Метою статті є аналіз та оцінка сучасного становища людей з обмеженими можливостями в контексті їх зайнятості та працевлаштування в українському суспільстві.

Виклад основного матеріалу дослідження. Згідно зі ст. 2 Закону України «Про основу соціальної захищеності інвалідів в Україні» інвалідом визнається особа зі стійкими порушеннями функцій організму, що спричинені захворюваннями є наслідками травм або вродженими дефектами, що призводять до інвалідності і потребах в соціальній допомозі та захисті.

В останній час в законодавстві почав використовуватися термін «особа з обмеженими фізичними можливостями» для означення осіб зі зниженою працездатністю. Зокрема, в Генеральній угоді між Кабінетом Міністрів України, всеукраїнськими об'єднаннями організацій роботодавців і підприємців та всеукраїнськими профспілками і профоб'єднаннями на 2008-2009 роки [1].

В Постанові Кабінету Міністрів України від 12 травня 2007 №71 «Про затвердження Державної програми розвитку системи реабілітації та трудової зайнятості осіб з обмеженими фізичними можливостями, психічними захворюваннями та розумовою відсталістю на період до 2011 року» та ін. Можна зазначити, що в проекті Трудового Кодексу України для позначення вказаної категорії працівників поряд із терміном «інвалід» вживається термін «особа з обмеженими фізичними можливостями» [5].

В сучасних умовах ситуація відрізняється нестабільністю, непослідовністю. Більшості людей, особливо людям з обмеженими можливостями, важко бути впевненими в майбутньому, у них майже немає шансів на здійснення своїх планів, відбувається втрата соціальних цілей, психологічних і життєвих орієнтирів, скорочення загальної соціально-психологічної стабільності та безпеки.

При оцінці якості життя населення аналізують ті сфери, які істотно впливають на рівень задоволення його основних потреб. До таких сфер відносяться матеріальні та побутові умови, робота, стан здоров'я та медична допомога, доступ до знань в галузі освіти, політики і економіки, юридична допомога щодо захисту прав людини з обмеженими можливостями. В останні два роки рівень задоволення основних потреб середнього українця, не тільки не збільшився, але за деякими позиціями став ще гірше. Зокрема, це відбулось у сфері зайнятості і не обійшло людей з обмеженими можливостями працевлаштування яких, вимагає додаткових коштів від держави.

Саме поняття «зайнятість» можна визначити найбільш загальною рисою економіки. Вона відображає рівень економічного розвитку, внесок праці для досягнень у виробництві. Зайнятість об'єднує виробництво і споживання, їх структура визначає характер їх взаємостосунків. Відповідно до Трудового кодексу, соціальний характер зайнятості відображає потребу людського вираження, а також задоволення матеріальних потреб, за рахунок доходів, які він отримує за свою працю. Як і для інших категорій людей, а, можливо і більше, зайнятість людей з обмеженими можливостями є їх найважливішим способом соціалізації, яка допомагає їм почувати себе необхідними в сім'ї та суспільстві, подолати наслідки інвалідності, щоб поліпшити свій матеріальний добробут через отримання заробітної платні [3,343].

Таким чином, для цих людей важливість роботи є дуже висока. Звичайно, людям з обмеженими можливостями гідну роботу на сьогодні важко знайти. Ті, які працюють, з високою відповідальністю ставляться до своєї роботи і роблять все, щоб її не втратити, працюючи з великою відданістю та ефективністю.

За статистикою, 1 січня 2010 року в Україні нараховано 8228 робочих місць для людей з обмеженими можливостями, що на 12% менше, ніж у минулому році і на 40% менше, ніж 1 січня 2008 року. Рівень безробіття серед них зростає. Число осіб з обмеженими можливостями, які були безробітними в 2006-2009 роках збільшилось у 8 разів, а рівень зайнятості знизився. Якщо у 2009 році Державною службою зайнятості було працевлаштовано кожну четверту особу з обмеженими можливостями, то в першому півріччі 2010 року – кожну п'яту [2,23].

Основне завдання професійної реабілітації забезпечення конкурентоспроможності осіб з обмеженими можливостями на ринку праці та зайнятості залишається невирішеним. Чисельність людей з обмеженими можливостями працездатного віку в даний час в Україні перевищила 1,5 мільйона. У 2008-2009 роках рекомендації медико-соціальної експертної комісії із працевлаштування отримала майже половина з них. Тим не менш, на початку 2010 року в Україні в межах законодавчо встановленого нормативу працевлаштування для роботодавців (4%) працювали трохи більше чверті людей з обмеженими можливостями.

Таким чином, місце для людей з обмеженими можливостями на вітчизняному ринку праці як і раніше залишається серйозною проблемою та складним завданням. Працевлаштуванню інвалідів сприяють Державна служба зайнятості, Фонд соціального захисту інвалідів, органи соціального захисту населення, центри професійної реабілітації інвалідів і навчальні заклади Міністерства праці України, комісія щодо діяльності підприємств та неурядових організацій для людей з обмеженими можливостями.

Важливим напрямом забезпечення працевлаштування людей з обмеженими можливостями, зареєстрованих в службі зайнятості держави, важливим інструментом для підвищення їх конкурентоспроможності на ринку праці є професійна підготовка та навчання. Число людей з обмеженими можливостями, які проходили професійне навчання, з допомогою державної служби зайнятості, з року в рік збільшується. Чисельність людей з обмеженими можливостями, які проходили навчання в період з січня по жовтень 2010 року збільшилось майже у два рази в порівнянні з аналогічним періодом минулого року і склала 2,6 тис. осіб.

План на 2007-2011 роки на створення робочих місць для людей з обмеженими можливостями за рахунок коштів Фонду соціального захисту інвалідів на початку другої половини 2010 року виконано відповідно за фондом на 78%: створено більш ніж 9000 робочих місць. Тим не менш, перевіркою було встановлено, що створення багатьох з них було формальним і документально непідтвердженим, і, таким чином показники плану було завищено [2,16].

Разом з тим, більшість вакансій залишаються незаповненими через невідповідність професійно - кваліфікаційному рівню осіб з обмеженими можливостями, а також через низьку заробітну платню, яка в основному пропонується на цих робочих місцях. У зв'язку із значним зростанням в останні роки переліку соціальних послуг, що надаються державною службою зайнятості, збільшилась не лише кількість людей з обмеженими можливостями, які хочуть працювати, але число працевлаштованих осіб з обмеженими можливостями.

Однак, незважаючи на значне зростання в 2008-2009 роках, як кількості людей з обмеженими можливостями, які зверталися до послуг державної служби зайнятості за допомогою у пошуку робочих місць так і кількості працевлаштованих осіб з обмеженими можливостями, рівень їх працевлаштування в цей період є дещо нижчим, ніж у 2006 році. Це показує, що незважаючи на цілий ряд прийняття нормативно-правових актів, спрямованих на інтеграцію людей з обмеженими можливостями у сфері праці, ще не створено реальні умови та стимули, як до зацікавлення людей з обмеженими можливостями у своєму працевлаштуванні, так і інтересу роботодавців щодо працевлаштування відповідної категорії осіб [6].

На сьогоднішній день чинні положення щодо надання роботодавцям дотацій на працевлаштування інвалідів за направленням Державної служби зайнятості через складний механізм їх отримання виступають вкрай слабким стимулом для роботодавців. В Україні практично немає пропозицій щодо працевлаштування людей з обмеженими можливостями у зв'язку з психічними захворюваннями та розумовою відсталістю і т.д.

В Україні робота на спеціалізованих підприємствах протягом тривалого часу вважалась основним видом зайнятості людей з обмеженими можливостями. Дійсно, переваги, передбачені законодавством України для цих підприємств були єдиним ефективним механізмом щодо вирішення проблеми працевлаштування людей з обмеженими можливостями. Спеціалізовані підприємства в Україні, як правило, призначені для певних категорій людей з обмеженими можливостями (з порушеннями зору, слуху тощо). Їх зайнятість на цих підприємствах не може розглядатися як одна з форм забезпечення зайнятості чи фундаменту, котрий готує людей з обмеженими можливостями для переходу на вільний ринок праці. По-перше, ця зайнятість не сприяє інтеграції людей з обмеженими можливостями у суспільне життя, тому що працюючи в спеціалізованих підприємствах люди з обмеженими можливостями знаходяться в закритій соціосистемі. Головним недоліком такої зайнятості є те, що зайнятість на спеціалізованих підприємствах веде до ізоляції співробітників з обмеженими можливостями від суспільства, може розвивати негативне сприйняття суспільства і тих стереотипів, які впливають на його самопочуття. По-друге, низький технологічний рівень цих підприємств не враховує потреб ринку праці, що ускладнює, а в деяких випадках і унеможливує перехід людей з обмеженими можливостями зі спеціалізованих підприємств на вільний ринок праці, обмежує потенційне підвищення кваліфікації таких працівників. Такі основні причини небажання роботодавців наймати людей з обмеженими можливостями зі спеціалізованих підприємств, які перешли на відкритий ринок праці [8,364].

Перспективні напрямки політики України щодо зайнятості людей з обмеженими можливостями, спрямовані на створення умов для їх зайнятості на звичайних підприємствах. Проте, перехід людей з обмеженими можливостями зі спеціалізованої на звичайну форму зайнятості пов'язаний з деякими труднощами, головними з яких є:

- низька кваліфікація, що робить їх неконкурентоспроможними на відкритому ринку праці;
- страх зазнати невдачі на вільному ринку праці, адже потім знову постане проблема знайти роботу на спеціалізованому підприємстві;
- інтерес керівників спеціалізованих підприємств, по-перше, у збереженні рівня зайнятості людей з обмеженими можливостями з метою отримання встановлених законодавством пільг, по-друге, у збереженні основних співробітників з обмеженими можливостями професіоналізм та продуктивність яких, роблять значний внесок у підприємство.

У більшості країн світу теж існують спеціалізовані підприємства, які наймають людей з обмеженими можливостями. Тим не менш, такі підприємства не вважаються як найкраще місце праці для людей з обмеженими можливостями, а розглядаються на той випадок, якщо вони не можуть знайти роботу на звичайних підприємствах. На таких підприємствах використовується праця людей з обмеженими можливостями, які мають серйозні порушення і для яких фізично неможливо або дуже складно створити умови, необхідні для роботи на звичайному підприємстві. Більшість людей з обмеженими можливостями, зайнятих на спеціалізованих підприємствах в цих країнах мають обмежені розумові здібності [7,27].

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Таким чином, незважаючи на значні позитивні зміни в підходах до вирішення проблем людей з обмеженими можливостями, вони як і раніше належать до найбільш соціально-незахищеної категорії громадян. Не дивно, що серед цих людей оцінка перспектив теперішнього і майбутнього часто песимістична. Пільги, пенсії та субсидії залишаються для цієї категорії населення необхідною умовою підтримки їх благополуччя. Ймовірно тому, що незважаючи на відносно високий рівень зайнятості, прибутки людей з обмеженими можливостями невеликі, а їх бюджет дуже вразливий.

У цьому контексті слід зазначити, що негативну роль у розвитку особи з обмеженими можливостями мають соціальні стереотипи, сприйняття більшістю населення цієї категорії людей слабкими і марними для суспільства. З іншого боку, більшість людей з обмеженими можливостями часто в суб'єктивному плані і під впливом стереотипів, можуть розвивати в собі комплекс неповноцінності, що знижує їх самопочуття. Тому головна мета соціальної політики щодо людей з обмеженими можливостями в Україні має бути орієнтована на забезпечення рівних можливостей та реалізації конституційних прав цієї категорії громадян, створення сприятливих правових, політичних, соціально-економічних, медичних, психологічних, організаційних умов і гарантій для їх інтеграції в суспільство. Така діяльність є особливо необхідною у зв'язку з підписанням Україною Конвенцію ООН про права інвалідів. Питання морального, психологічного стану людей з обмеженими можливостями, створення умов для їх культурного розвитку, здобуття освіти, працевлаштування, особливо молодих людей з обмеженими можливостями, потребують вивчення й серйозного обговорення.

Слід зазначити, що не тільки суспільство повинно навчитися розуміти проблеми цієї категорії населення і ставитися до них як до рівних, а й людям з обмеженими можливостями потрібно переборювати загострене почуття відокремленості, неповноцінності, відмінності від інших, опанувати мистецтво спілкування.

Література

1. Генеральна угода між Кабінетом Міністрів України, всеукраїнськими об'єднаннями організацій роботодавців і підприємців та всеукраїнськими профспілками і профоб'єднаннями на 2008-2009 роки [Електронний ресурс] /Кабінет Міністрів України .–2008. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>
2. Звіт про результати аудиту ефективності реалізації державних програм і заходів у сфері реабілітації осіб з обмеженими можливостями:(відп. за випуск.: Л.Вітковська, Г.Шах). – К.: Рахункова палата, 2010.–35 с.
3. Мочерний С.В. Основи економічної теорії / Степан Васильович Мочерний – К.: Знання, 2000.- 343 с.
4. Працевлаштування та зайнятість людей з інвалідністю: Довідник для роботодавців: (упоряд. : Т.В.Семигіна, О.Л. Іванова). – К.: Програма розвитку ООН, 2010. – 9-10 с.

5. Постанова Кабінету Міністрів України « Про затвердження Державної програми розвитку системи реабілітації та трудової зайнятості осіб з обмеженими фізичними можливостями, психічними захворюваннями та розумовою відсталістю на період до 2011 року» [Електронний ресурс]/Кабінет Міністрів України. – К.: 2007.– №716.–Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>

6. Про становище інвалідів в Україні: національна доповідь [Електронний ресурс]/ Міністерство праці та соціальної політики України, Науково-дослідний інститут соціально-трудових відносин Мінпраці України, Національна Асамблея інвалідів України. – К.: 2008.–219с. – Режим доступу: <http://www.mlsp.gov.ua>

7. Терюханова І. Зайнятість інвалідів: реалії та перспективи / І. Терюханова //Україна: аспекти праці. – 2007. – № 1. –С. 27–32

8. Тюптя Л.Т., Соціальна робота: Теорія і практика./Л.Т.Тюптя, І.Б. Іванова.-К.: ВМУРОЛ «Україна», 2004.- 408 с